

TÜRKİYE TÜRKÇESİNDE “NE ... NE” BAĞLAMA EDATININ (BAĞLACININ) İŞLEVLERİ VE ANLAMA KATKISI

Halit DURSUNOĞLU (*)

Öz

Cümle içindeki kelimeleri, kelime gruplarını veya cümleleri ya yapı ya da anlam bakımından birbirine bağlayan bağlama edatları, hem sözlü hem de yazılı anlatımda oldukça önemli kullanımlardır. Sözlü anlatımda anlam bakımından sözüün tesirini, ses bakımından sözüün vurgusunu artıran bağlama edatları, yazılı anlatımda da bu işlevlerinin yanı sıra noktalama işaretlerinin kullanımını azaltması bakımından önemli kullanımlardır. Bir başka ifadeyle bağlama edatları veya bağlaçları hem anlam hem yapı hem de anlatım bakımından dilimizin önemli zenginliklerindedir. Türkçede, bağlaçlar ve ünlemler dışında diğer sözcük türlerine oranla az sayıda olan edatların bir kısmı köken bakımından Türkçe iken bir kısmı da Arapça ve Farsçadan alınmıştır. Bağlama edatlarının çoğunun köken bakımından Türkçe olması, bu kullanımların Türkçenin yapısına ne kadar uygun düşen kullanımlar olduğunu göstermesi bakımından da önemlidir.

Bağlama edatlarının en çok kullanılanlarından olan “ne ...ne”; kelimeleri, kelime gruplarını veya cümleleri birbirine “kılmama/olmama” ilgisi ile bağlar. Bu çalışmada “ne ... ne” bağlama edatının kullanımlarından örnekler verilerek bu ilgi dikkatlere sunulmaya çalışılmıştır. Bu yapılırken, “ne ... ne” bağlama edatının kullanım şekilleri, işlevleri ve anlama katkıları incelenmeye çalışılmıştır.

Bağlama edatlarının yalnızca dil bilgisel bakımdan değil; “etkili bir anlatım”, “vurgu” ve “tonlama” bakımlarından da dilimizin zenginliklerinden olduğunu hatırlatma adına yapılan bu çalışmanın bağlama edatlarının kullanımını yaygınlaştırması ve bilinmesini teşvik edici olması da çalışmadan beklenen amaçtır.

Anahtar Kelimeler: Türk Dili, Dil Bilgisi, Edat, Bağlaç, Bağlama Edatları.

"What ... What" Connecting Prepositions of (in Conjunction) Functions and Understanding the Contribution in Turkey Turkish

Abstract

Words in sentences, phrases or sentences or make sense in terms of linking or connecting prepositions are very important to use both oral and written expression. The influence of the promise of meaning in oral expression, connecting prepositions increase the emphasis on the word phonetically, terms of use are important in reducing the use of these functions, as well as punctuation in writing. In other words, prepositions or conjunctions connect both structure and meaning and expression are important in terms

*) Doç. Dr., Atatürk Üniversitesi Kâzım Karabekir Eğitim Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Eğitimi Ana Bilim Dalı (e-posta: hdoglu25@gmail.com)

of the richness of our language. In Turkish, while some conjunctions and prepositions of Turkish origin with respect to a portion of a small number compared to other types of words are taken from outside exclamations in Arabic and Persian. The majority of Turkish origin to be in terms of connecting prepositions, in terms of showing how much the use of the corresponding user and the structure of the Turkish is important.

Linking is the most used of the preposition "What ... what"; words, phrases or sentences together "makes me / not me" bonds with interest. This study, "What ... what" giving examples of the use of the preposition focused on trying to connect to the attention of their involvement. In doing that, "neither ... nor" use of prepositions connecting shapes, functions and understand the contribution was to be examined.

Not only the language of informational maintenance of connecting prepositions; "Effective narration", "accent" and "toning" care of also to spread the use of connecting prepositions of this work on behalf reminder that the richness of our language and be encouraging to know that it is intended purpose of the study.

Keywords: Turkish Language, Grammar, Prepositions, Conjunctions, Prepositions Connect.

Giriş

Tek başlarına anlamlı olmayıp cümle kuruluşunda ve cümleler arasındaki ilişkilerde kullanılan "görevli kelimeler" olan edatlar, bazı eserlerde bağlaç olarak adlandırılırlar, Türkçede önemli bir yere sahiptir.

Türkçenin zenginliklerinden bir olan edatların kullanım sıklığı ya da azlığı konuşmacıya göre değişmektedir. Bu durumla ilgili olarak şu tespitleri belirtmek mümkündür:

Edatların kullanımını azaltan durumlar

1. Anlatılmak istenenlerin kısa cümlelerle anlatılması
2. Anlatımda yalınlığın, sadeliğin tercih edilmesi
3. Fiilimsilerin çok olması ve sık kullanılması

Edatların kullanımını çoğaltan durumlar

1. Anlatımda akıcılığın uzun cümlelerle sağlanmak istenmesi
2. Anlatımda edebiliğin tercih edilmesi
3. Anlatımda kopukluğun olmamasının istenmesi

Bağlaçlarla ilgili önemli konulardan biri de, kullanımında yapılan yanlışlıklardır. Bağlaçların kullanımında yaygın olarak iki yanlışlık yapılmaktadır:

1. Anlatım bozukluğunun söz konusu olduğu cümlelerde bu bozukluk yapısal olarak çoğunlukla bağlaçların kullanıldığı yerlerde olmaktadır. Bağlacın kullanıldığı yerlerde özellikle ögelerde eksiklik, bazen de eklerde eksiklik gibi anlatım bozuklukları yapılmaktadır.

*Salonda **bir** o kalmıştı **bir de** ben.*

Kaza yerine birçok askerî ve polis aracı geldi.

2. Tekrarlama bağlaçlarının kullanımında, yazı dilinde, bu bağlaçların bazen önünde bazen de sonunda virgülün kullanılmasıdır. Tekrarlama bağlaçlarının arasına noktalama işaretleri konması yanlış olur.

***Hem** gider **hem** ağlar.*

***Ya** bu deveyi gütmeli **ya** bu diyardan gitmeli.*

***Ne** kız verir **ne** dünürü küstürür.*

***Gerek** babam **gerekse** annem ikisi de burada yaşamak istemiyor.*

Sözlü ve yazılı anlatımda, “açıklık” ve “anlaşılabilirlik” bakımından kısa anlatım; “edebîlik” ve “akıcılık” bakımından ise uzun anlatım daha çok tercih edilmektedir. Bu tercih görelidir; kişiye, kişinin aldığı eğitime, kişinin dili kullanma tasarrufuna göre değişmektedir.

Uzun anlatımı tercih edenlerde iki özellik görülmektedir:

1. Dili, imkânlarından yararlanarak, daha güzel kullanmak

2. Alınan eğitimin ve zenginleşen kelime dağarcığının varlığını göstererek dili etkili kullanmak

Konuşmanın akıcılığında duraksama yapmak, “şey, yani” gibi ifadeleri kullanmak ya da “eee., uu..” gibi sesler çıkarmak, konuşmada istenen durumlar değildir. Bu durumu önlemenin yollarından biri de bağlaçları kullanmaktır. Diğer taraftan kısa anlatım, zaman zaman konuşmada akıcılığı kesmekte ve zayıflatmaktadır. Bunu önlemenin yolu da yine bağlaçları kullanarak uzun anlatımlara başvurmaktan geçmektedir.

1. “ne ... ne” bağlama edatının kullanım şekilleri

“ne ... ne” bağlacının altı kullanım şekli bulunmaktadır.

ne ... ne ...

***Ne** yârdan geçer **ne** serden.*

*Senden **ne** köy olur **ne** kasaba.*

ne ... ne de ...

***Ne** ben **ne de** sen onu anlayabiliriz.*

***Ne** İsa’ya **ne de** Musa’ya yâr olduk.*

ne ... ne ... ne ...

Ne küçüklere sevgisi ne büyüklere saygısı ne mazlumlara merhameti var.

Ne Ali ne Ahmet ne Ayşe; üçü de sınavı kazanamamış.

ne ... ne ... ne de ...

Ne sen ne ben ne de bir başkası.

Ne köylerde ne kasabalarda ne de şehirlerde huzur kalmış.

neyi ... neyi ...

Neyi alalım neyi almayalım karar veremedik.

Neyi var neyi yok belli değil.

nesi... nesi ...

Nesi var nesi yok bilmiyorum.

Bunun nesi anlamlı nesi hoş anlamış değilim.

2. “ne ... ne” bağlama edatının kelime ilişkileri bakımından işlevleri

1. Eş anlamlı kelimeleri birbirine bağlar:

Ne eşi var ne benzeri.

2. Karşıt anlamlı kelimeleri birbirine bağlar:

Ne çok ne az.

Ne gelen var ne giden.

Neyi var neyi yok hepsini alın!

3. Yakın anlamlı kelimeleri birbirine bağlar:

Ne süslenmeyi ne de bezenmeyi biliyor.

Ne evi var ne yurdu.

4. Birbirini çağrıştıran kelimeleri birbirine bağlar:

Ne gecesi belli ne gündüzü...

Ne aşısı var ne ekmeği.

5. Olumlu ve olumsuz kelimeleri birbirine bağlar:

Ne der ne demez bilemiyorum.

Ne yapar ne yapmaz kestiremiyorum.

6. İkilemeleri birbirine bağlar:

Ne malım ne mülküm var.

Ne önü belli ne ardı.

7. Deyimlerde kullanılır:

Ne şeytanı gör ne ihlası oku.

Ne şehittir ne gazi.

2. “ne ... ne” bağlama edatının kelime türleri bakımından işlevleri

1. İsimleri birbirine bağlar:

Ne Ali ne de Mehmet bu işe razı olur.

Ne annen ne baban ne de bir başkası; hiç kimse seni benim kadar sevemez.

2. Sıfatları birbirine bağlar:

Ne uzun boylu ne kısa.

Ne güzel sayılır ne çirkin.

3. Zamirleri birbirine bağlar:

Ne ben ne o; ikimiz de gelmiyoruz.

Ne onları beğendim ne de bunları.

4. Zarfları birbirine bağlar:

Ne gündüzüm belli ne gecem.

Ne ağladığı belli ne güldüğü...

Ne köye gitmiş ne yaylaya.

5. Fiilleri birbirine bağlar:

Ne düşünüyor ne düşünmüyor bilmiyorum.

Ne sevdiğin belli ne sevmediğin...

Ne bakıyorsun ne de dinliyorsun.

3. “ne ... ne” bağlama edatının öge ilişkileri bakımından işlevleri

1. Özneleri birbirine bağlar:

Ne şiş yansın ne kebab.

Ne Ahmet Bey ne de hanımı geldi.

Ne gecem belli ne gündüzüm.

2. Nesneleri birbirine bağlar:

Ne ev ne araba, bir şey istemiyorum.

Ne çayı ne kahveyi severim.

3. Tümleçleri birbirine bağlar:

Ne Ankara'ya ne İstanbul'a ne de İzmir'e gitmiş.

Ne bende var ne onda.

Ne serden ne yârdan geçiyor.

Ne akşam göründü ne de sabah.

Ne köydeyken ne de şehirdeyken gördüm.

4. Yüklemeleri birbirine bağlar:

Ne arıyorum ne soruyorum.

Saadet ne şöhrette ne servette ne de uzlette.

5. Ögeleri açıklayıcı, tamamlayıcı olarak kullanılır.

Ne sen ne o, ikiniz de gözüme gözükmeyin.

Artık elinde hiçbir şeyi, ne evi ne de arabası, kalmamıştı.

4. “ne ... ne” bağlama edatının cümle ilişkileri bakımından işlevleri

“ne ... ne ...”nin kullanıldığı cümlelerde yüklemelerden biri ya da ikisi düşebilir.

1. Yüklemeleri ve özneleri ortak olan cümleleri birbirine bağlar:

Ne yediğimden bir şey anlıyorum ne de içtiğimden.

Doğum günü kutlamama ne Ayşe ne Mehmet ne Ali geldi.

2. Yüklemeleri ve özneleri farklı olan cümleleri birbirine bağlar:

Ne ben gittim ne o geldi.

Ne ben konuştum ne de o konuştu.

3. Yüklemeleri ortak, özneleri farklı olan cümleleri birbirine bağlar:

Ne hasta bekler sabahı,

Ne taze ölüyü mezar,

Ne de şeytan bir günahı;

Seni beklediğim kadar (Necip Fazıl)

Ne gelen var ne giden.

4. Yüklemeleri farklı, özneleri ortak olan cümleleri birbirine bağlar:

Ne kızı verir ne düniürü küstürür.

Yıllardır ne bir telefon açtı ne bir mektup gönderdi.

5. Özneleri ortak, yüklemeleri farklı olan cümleleri birbirine bağlar:

Ne gidiyorum ne soruyorum.

5. “ne ... ne” bağlama edatının anlam ilişkileri bakımından işlevleri

“ne ... ne” bağlacının kullanıldığı cümleler yapı bakımından olumlu olduğu hâlde anlamca olumsuzdur. Diğer bir ifadeyle “ne ... ne” bağlacının kullanıldığı cümlelerde yüklem olumludur.

“ne ... ne” bağlacı, kullanımına göre cümleye değişik anlamlar katmaktadır. Bunlardan bazıları şöyledir:

1. Yüklemleri olumlu olan cümlelerde “*ikisi de olmama, hiçbiri olmama*” anlamında kullanılır.

Ne yanar kimse bana ateş-i dilden özge

Ne açar kimse kapım bâd-ı sabâdan gayrı (Fuzûlî)

Ne anam var ne babam.

Ne zeytin ne peynir var.

2. Yüklemleri olumlu olan cümlelerde “*ikisinden birini bile yapmama*” anlamında kullanılır.

Ne aradı ne sordu.

Ne hediye aldı ne yemeğe götürdü.

3. Yüklemleri olumlu olan cümlelerde “*ikisini de yapmama*” anlamında kullanılır:

Ne ölüye ağlar ne diriye güler.

Ne gelir ne gider.

Ne anasına saygısı var ne de babasına.

4. Yüklemleri olumlu olan cümlelerde “*sitem*” anlamında kullanılır.

Ne gelen var ne giden.

Ne arayan var ne de soran.

5. Yüklemleri olumlu olan cümlelerde “*hepsini yapma*” anlamında kullanılır:

Ne çalınmadık kapı kaldı ne çıkılmadık makam.

Ne ev bıraktı ne de arsa, hepsini yedi.

6. Yüklemleri olumlu olan cümlelerde “*ikisinin ortası*” anlamında kullanılır:

Ne uzun ne kısa.

Ne zengin ne fakir

Ne güzel ne de çirkin...

7. Yüklemleri olumlu olan cümlelerde “*İkisinin arasında bir oran*” anlamında kullanılır.

Ne çok ne az.

Ne tatlı ne acı.

Ne ağır ne hafif...

8. Yüklemleri **olumsuz olan** cümlelerde “*kıyaslama*” anlamında kullanılır:

Benimle hemzebân olmaz ne Firdevsî ne Hakanî (Nef’î)

Sevmemiştir seni, ne annen ne baban; benim seni sevdiğim kadar.

9. Yüklemleri olumsuz olan cümlelerde “*Belli olmama, belirsizlik*” anlamında kullanılır:

Ne evet diyor **ne** hayır.

Ne yapayım **ne** edeyim bilemiyorum.

Bu kullanımlarla karıştırılabilir düşüncesiyle bir konuyu da hatırlatmakta fayda bulunmaktadır: Bazı durumlarda “*ne*” adat değil, bir tekrar sözdür.

Ne, ne! (şaşkınlık)

Ne, ne? (anlamama)

Ne güzel, ne güzel! (takdir etme)

Ne hoş, ne hoş! (alay etme)

Ne yapacak, ne yapacak (Hiçbir şey yapamaz anlamında)

6. “**ne ... ne**” tekrarlı bağlacının anlatıma katkısı bakımından işlevleri

Edatlar ve bağlaçlar, anlatımı güçlü hâle getiren sözcüklerdir.

Anlatımda en etkili yollardan biri de vurgu ve tonlama açısından edatların ve bağlaçların kullanımınıdır. Dilimizin doğru, etkili ve güzel kullanımında önemli bir yere sahip olan bağlama edatları, anlatıma büyük bir zenginlik kazandırmakta, renk vermektedir. Bağlama edatları vurguyu üzerinde topladığı için özellikle vurgu ve tonlama gibi anlatımın sessel unsurlarında çok ayrı bir öneme sahiptirler.

Özellikle şiirlerde, edebî anlatımlarda bağlama edatlarının sözü çok etkili kılmasına bir örnek vermek yeterli olacaktır. Ahmet Haşim denince aklımıza gelen ilk şiirlerinden biri “*O Belde*” dir. O belde de zihinlerde kalan özellikle bağlama edatlarının kullanıldığı şu mısralardır:

Ne sen,

Ne ben,

Ne de hüsnünde toplanan bu mesa,

Ne de alam-ı fikre bir mersa

Olan bu mai deniz...

Sonuç

Bağlama edatları işlevleri ve anlamları bakımından dile değişik katkılarda bulunan unsurlardır. Hem kelime hem de cümle düzeyinde gerek yapı gerekse anlam bakımından çok önemli katkıları olan bu edatların temelde işlevleri anlam bakımından “*kılmama / olmama*”dır. Ancak bu edatlar, bunun dışında kelimeleri birbirine bağlama, kelime türlerini birbirine bağlama, cümledeki öğeleri birbirine bağlama, cümledeki ilişkileri bakımından kelimeleri, cümleleri birbirine bağlama... gibi çok daha fazla işlev üstlenirler.

KAYNAKÇA

- Ağca, H. (2001). *sözlü ve yazılı anlatımda Türkçenin kullanımı*, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.
- Aksan, D. (2000). *Türkiye Türkçesinin dünü, bugünü, yarını*, İstanbul: Bilgi yayınevi.
- Atabay, N., Özel, S. ve Çam, A. (2004). *Türkiye Türkçesinin sözdizimi*, İstanbul: Papatya yayıncılık.
- Banguoğlu, T. (1995). *Türkçenin grameri*, Ankara: TDK yayınları.
- Bozkurt, F. (2000), *Türkiye Türkçesi*, Ankara: Hatiboğlu yayınları.
- Börekçi, M. (2009). *Türkiye Türkçesinde yapı ve işlev bakımından sözcükler*, Erzurum: Eser Ofset Mat.
- Demircan, Ö. (2004), *Türkiye Türkçesinde kök-ek birleşmeleri*, İstanbul: Papatya yayıncılık.
- Deny, J. (1995), *Türk dili gramerinin temel kuralları (Türkiye Türkçesi)*, Ankara: TDK yayınları.
- Doğan, İ. (2014). *Türk dili ve kompozisyon bilgileri*, İstanbul: Gece Kitaplığı Yayınevi.
- Ediskun, H. (2004). *Türk dilbilgisi sesbilgisi-biçimbilgisi-cümlebilgisi*, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Ergin, M. (2004). *Türk dil bilgisi*, İstanbul: Bayrak yayınları.
- Gencan, T. N. (2001). *Dilbilgisi*, İstanbul: Ayraç Yayınevi
- Gülensoy, T. (2000), *Türkçe el kitabı*, Ankara: Akçağ yayınları.
- Hengirmen, M. (1998), *Türkçe dilbilgisi*, Ankara: Engin yayınevi
- Karahan, L. (1997), *Türkçede söz dizimi -cümle tahlilleri*, Ankara: Akçağ yayınları.
- Koç, N. (1996), *Yeni dilbilgisi*, İstanbul: İnkılâp Kitabevi
- Korkmaz, Z. (2003), *Türkiye türkçesi grameri (şekil bilgisi)*, Ankara: TDK yayınları.
- Korkmaz, Z., Ercilasun, A. B., Gülensoy, T., Parlatur, İ., Zülfiyar, H. ve Birinci, N. (2001), *Türk dili ve kompozisyon bilgileri*, Ankara: Yargı yayınevi.
- Olgun, Y. (1996). *Türk dili / kompozisyon*, İstanbul: Alfa Basım Yayın.
- Özkırımlı, A. (2001). *Türk dili / dil ve anlatım*, İstanbul: Bilgi Üniversitesi yayınları.

